

Co oznacza nieharmonijny rozwój u dziecka?

Agnieszka Wentrych

Nauczyciele wychowania przedszkolnego, nawet jeśli nie formułują „książkowej” czy naukowej definicji, zapewne dzięki intuicji i doświadczeniu pedagogicznemu wiedzą, co oznacza i czym może się przejawiać nieharmonijny rozwój u dziecka. Niemniej czasami nieharmonijność w rozwoju przedszkolaka jest tak mocno zaznaczona, że konieczna może się okazać interwencja specjalistyczna. Jak zatem rozpoznać nieharmonijny rozwój u dziecka? Jak odróżnić nieharmonijność rozwoju od „trudności wychowawczych”? W jaki sposób określić, czy stopień dysharmonii lub trudności kwalifikuje dziecko do specjalistycznej konsultacji? O czym warto pamiętać, rozmawiając z rodzicami?

Nieharmonijny rozwój może istotnie utrudniać dziecku osiągnięcie oczekiwanych etapów rozwoju, czyli tzw. kamieni milowych. Co więcej, dziecko o nieharmonijnym rozwoju niejednokrotnie przejawia znaczące trudności w funkcjonowaniu emocjonalno-społecznym w grupie. Ma trudności z adaptowaniem się do warunków i zasad grupowych, z nawiązywaniem relacji z rówieśnikami oraz współpracy z nauczycielem. Gdy

dziecko nie rozwija się i nie funkcjonuje prawidłowo, jego rozwój może być w pewnych obszarach zablokowany, co utrudnia mu osiągnięcie gotowości szkolnej. Ponadto specyfika funkcjonowania dziecka z poważnymi trudnościami w rozwoju niekorzystnie wpływa na dynamikę funkcjonowania grupy przedszkolnej. Takie dziecko potrzebuje wyjątkowo dużo indywidualnej uwagi nauczyciela, absorbuje duże zasoby jego energii, co utrudnia wychowawcy efektywne zabezpieczenie potrzeb pozostałych dzieci w grupie. Mówiąc prościej, utrudnia prowadzenie zajęć.

Prośba o pomoc specjalisty

Niejednokrotnie nauczyciel z funkcji pedagoga i wychowawcy zmuszony jest przejść w tryb stróża, opiekuna, żeby nie powiedzieć kontrolera. Niezależnie od tego, jak dużym doświadczeniem i kompetencjami by dysponował, jak bardzo by się starał, ile wysiłku i dobrej woli byłby gotów zaangażować w pomoc dziecku, zazwyczaj nie jest w stanie poradzić sobie z tym wyzwaniem w pojedynkę, a nawet w duecie, gdy prowadzi grupę wspólnie z drugim pedagogiem lub osobą pomocy nauczyciela. Wobec tego nauczyciele zwracają się do rodziców dziecka wykazującego trudności rozwojowe z prośbą o zasięgnięcie pomocy u specjalisty, np. psychologa lub pedagoga zatrudnionego w przedszkolu, albo kierują je na konsultację do poradni psychologiczno-pedagogicznej. Celem takich konsultacji jest precyzyjne zdiagnozowanie przyczyn trudności rozwojowych dziecka, określenie jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz wskazanie odpowiednich sposobów pracy z dzieckiem w przedszkolu, rodzajów wymaganej terapii czy dostosowania formy kształcenia.

Obszary rozwoju dziecka

Nauczyciele wychowania przedszkolnego podczas realizacji z grupą obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego prowadzą obserwację pedagogiczną (obserwacja gotowości szkolnej dziecka) w poszczególnych sferach lub obszarach rozwoju według podyktowanych rozporządzeniem¹ kryteriów, które odnoszą się do podstawy programowej wychowania przedszkolnego². Obszary rozwoju dziecka obejmują rozwój fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy. Dodatkowo określane są poziom funkcjonowania dziecka w zakresie samodzielności, w tym umiejętności i czynności samoobsługowych, oraz jego potrzeby rozwojowe, w tym predyspozycje, uzdolnienia, zainteresowania.

Poziom rozwoju danego obszaru, funkcji czy umiejętności odnosi się do poziomu oczekiwanego względem wieku metrykalnego dziecka, czyli odpowiadającej mu grupy wiekowej. Ujmując poziom rozwoju ogólnie (czyli jakby wyciągając średnią

arytmetyczną z poziomu rozwoju poszczególnych obszarów), najczęściej występuje poziom przeciętny (około 70% populacji), nieco rzadziej wyższy lub niższy niż przeciętny, sporadycznie natomiast wysoki lub niski. Jeśli wszystkie obszary rozwoju plasują się na poziomie przeciętnym, rozwój określa się jako prawidłowy. Jeśli utrzymują się na poziomie co najmniej powyżej przeciętnej, mówi się o rozwoju globalnie przyspieszonym. Jeśli natomiast poszczególne obszary kształtują się poniżej norm wiekowych, wskazuje to na rozwój globalnie opóźniony. Ale profil rozwoju poszczególnych obszarów, sfer czy funkcji może być również nieharmonijny – gdy pomiędzy poszczególnymi sferami rozwoju zaznacza się wyraźna (w pojęciu psychometrycznym: istotna statystycznie) różnica w poziomie rozwoju.

Jak wspomniano we wstępie, nieharmonijność rozwoju przekłada się na różnego rodzaju trudności w funkcjonowaniu u dziecka. Ciekawe jest, że nawet u tych dzieci, które ogólnie rozwijają się na poziomie przynajmniej odpowiednim dla wieku życia, nieharmonijny rozwój może powodować różnego rodzaju kłopoty w funkcjonowaniu. Tak więc bywa, że nawet u zdolnych dzieci występują problemy i wynika to właśnie z nieharmonijności w ich rozwoju.

Obserwacja pochodząca z praktyki psychologicznej pokazuje, że dzieci najczęściej zdradzają kłopoty (opóźnienia) w rozwoju językowym lub komunikacji; percepcyjnym – głównie funkcji słuchowo-językowych; motoryki małej, w tym lateralizacji; poznawczym – głównie koncentracji uwagi; emocjonalnym; społecznym; przetwarzania sensorycznego (integracji sensorycznej).

¹ Zgodnie z § 3 ust. 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2019 r. w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków (Dz. U. z 2019 r., poz. 1700 ze zm.) *Informację o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej* wydaje się według wzoru nr 74, określonego w załączniku nr 2, w części V do tego rozporządzenia.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356 ze zm.).

Konsekwencja deficytów rozwojowych

Diagnoza rozwoju psychoruchowego dziecka często pokazuje, że trudności z zachowaniem, czyli funkcjonowaniem społecznym i emocjonalnym dziecka, pojawiają się jako konsekwencja deficytów rozwojowych obecnych w jednej lub kilku pozostałych sferach. Zazwyczaj ma to miejsce w przypadku zaburzeń w rozwoju mowy, zaburzeń przetwarzania sensorycznego oraz znaczących deficytów koncentracji uwagi (często połączonych z nadruchliwością). Trzeba mieć świadomość, że trudności w rozwoju mowy i komunikacji są powodem doświadczania przez dzieci częstej frustracji, wówczas gdy trudno im przekazać, co chcą powiedzieć, skomunikować się z innymi osobami, nawiązywać relacje. Przeżywanie frustracji (złości, napięcia, niepewności, niepokoju, bezradności) pociąga za sobą skłonność do reagowania impulsywnego, a nawet do tzw. reakcji agresywnych. Podobnie rzecz ma się w przypadku zaburzeń przetwarzania sensorycznego – ogólnie mówiąc, dziecko, któremu trudniej kontrolować swoje ciało oraz rozumieć najbliższe otoczenie, często będzie się czuć zagubione, bezradne, zaniepokojone czy poirytowane. Są to znów takie trudne uczucia, które mogą generować impulsywne, nieprzewidywalne, nieadekwatne do sytuacji i nieadaptacyjne (czyli potocznie mówiąc, agresywne) reakcje. I w końcu dziecko z zaburzeniami uwagi, w tym uwagi słuchowej i przetwarzania słuchowego, ma kłopoty z rejestrowaniem, rozumieniem poleceń, a w konsekwencji z podążaniem za tokiem zajęć. Może sprawiać wrażenie, jakby nie słuchało, co się do niego mówi, może niechętnie włączać się we wspólne aktywności, może preferować zabawę samodzielną lub pozostawać bierne, podczas gdy nauczyciel podaje zadanie do wykonania.

Przykłady pułapek nieharmonijnego rozwoju

Dziecko wykazuje wyjątkowe zdolności intelektualne (tzw. mały geniusz), oczekuje się więc od niego podświadomie równie wyjątkowej dojrzałości emocjonalno-społecznej. Tymczasem poziom rozwoju emocjonalnego jest u niego przeciętny lub nawet obniżony – emocje nie nadążają za intelektem, a poznawcza moc paradoksalnie może obciążać dziecko emocjonalnie.

Dziecko o przyspieszonym rozwoju fizycznym sprawia wrażenie starszego i mądrzejszego, a tymczasem jego rozwój poznawczy czy emocjonalny może być przeciętny lub nawet osłabiony. Skutek: dziecko jawi się jako wykazujące opóźnienie intelektualne, „niegrzeczne” lub „agresywne”.

Z czym jeszcze może się wiązać nieharmonijny rozwój, oprócz trudności w zachowaniu? Niesie ze sobą negatywne skutki w postaci trudności w uczeniu się i w konsekwencji często także w funkcjonowaniu emocjonalno-społecznym dziecka w szkole.

W każdym wypadku trudne zachowania dziecka nie są spowodowane jego złą wolą, złośliwością czy złym wychowaniem – są wynikiem trudności rozwojowych. Pojawiają się więc jako problemy współwystępujące lub wtórne do „zaburzeń podstawowych”, które należy rozpoznać. Następnie trzeba wesprzeć dziecko w jego rozwoju w celu nadania mu względnej prawidłowości i harmonijności.

Jak pomóc dziecku?

1. Diagnoza rozwoju psychoruchowego (np. w poradni psychologiczno-pedagogicznej).
2. Wdrożenie pomocy i zajęć terapeutycznych ukierunkowanych na wyrównanie deficytów rozwojowych (podczas bieżącej pracy, w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu, w ramach dodatkowych zajęć terapeutycznych, np. w poradni psychologiczno-pedagogicznej).
3. Stała współpraca z rodzicami – przekazywanie wskazówek do pracy z dzieckiem oraz informacji o postępach rozwojowych dziecka.

Jak przekazywać rodzicom wyniki niepokojących obserwacji? Kilka podstawowych zasad:

- Zadbaj o dobry czas i miejsce na rozmowę – zbuduj przestrzeń, nie rób tego w przelocie, w biegu i w kilku słowach.
- Stwórz atmosferę zaufania i bezpieczeństwa – zapewnij, że rodzic może na ciebie liczyć oraz miej gotowość, by udzielić mu odpowiedzi na ewentualne pytania, wątpliwości.
- Nazwij swoją pozytywną intencję, która motywuje cię do udzielenia rodzicowi niełatwych czasem informacji.
- Na wstępie przywołaj pozytywne doświadczenia, postępy i osiągnięcia dziecka.
- Mów o zachowaniu dziecka, a nie o osobie.
- Opisz konkretne zachowanie, które jest niepokojące lub powinno ulec zmianie. Koniecznie pamiętaj, by skupiać się raczej na swoich spostrzeżeniach, a nie na własnych interpretacjach czy wnioskach. Czyli w skrócie: dokonuj opisu, a nie oceniaj.
- Dziel się pomysłami i informacjami, sugestiami, zamiast zobowiązywać, stawiać oczekiwania, dawać dobre rady.
- Poproś rodzica o feedback, czyli informacje zwrotne odnośnie do przekazanej mu informacji.
- Podziel się konkretnymi wskazówkami, jeśli rodzic o nie prosi (np. jak zgłosić się do poradni psychologiczno-pedagogicznej). ■

Agnieszka Wentrych – psycholog, ukończyła szkolenie z zakresu psychoterapii systemowo-psychodynamicznej oraz szkolenie dla terapeutów EEG Biofeedback I i II stopnia. Na co dzień pracuje w poradni psychologiczno-pedagogicznej z dziećmi, młodzieżą i ich rodzicami. Prowadzi diagnozę psychologiczną rozwoju psychoruchowego oraz diagnozę trudności szkolnych dzieci i młodzieży, zajęcia terapeutyczne i ogólnorozwojowe, konsultacje dla rodziców dot. rozwoju i wychowania dziecka. Współpracuje z miesięcznikiem BLIŻEJ PRZEDSZKOLA od 2010 roku. Zawodowo interesuje się zagadnieniami z zakresu psychosomatyki, profilaktyki i promocji zdrowia, rozwoju i wychowania małego dziecka oraz rozwoju osobistego.